

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА Олексія Кошеля	7
ВСТУП	9
ЗАКОН 1. За два-три місяці людина може забути все	10
ЗАКОН 2. Виборці готові продаватися	39
ЗАКОН 3. Політики не брешуть – політики зраджують	60
ЗАКОН 4. Суспільний договір потрібен завжди, але не працює ніколи	88
ЗАКОН 5. Політики ніколи не ображаються	119
ЗАКОН 6. Високий рейтинг політика – головна загроза демократії	144
ЗАКОН 7. Політики живуть вічно	175
ЗАКОН 8. Сепаратизм перемагає, коли є одночасно шість чинників	204
ЗАКОН 9. Корупція починається там, де політики перестають тримати слово	236
ЗАКОН 10. Популізм породжує примітивізм, а примітивізм – агресію або бажання здатися	264

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

ВСТУП

Політики ніколи не брешуть. Хай як парадоксально це звучить, але політики — навіть якщо це диктатура — справді стараються не брехати. Вони роблять добрі справи, крадуть, зраджують, інколи навіть убивають. А потім знову роблять добрі справи, крадуть, зраджують і навіть убивають, але не брешуть. Це один із тих законів політології, про які ми не хочемо знати.

Узагалі, що ми знаємо про політику? Що всі політики падлюки і сволота, але інколи ми їм віримо, щоб потім розчаруватися? Це погляд обивателя.

Ми знаємо, що нічого особливо не змінилося з часів Давньої Греції чи Давнього Єгипту. Щоправда, нині набирає обертів нова наука — історична психологія, та загалом механізми й досі крутяться однакові. Це погляд історика.

Ми можемо довго говорити про проблеми свободи, але залишмо це філософам.

Ця книжка не науковий трактат, а спроба осмислити те, що автори дізналися і зрозуміли про політику, пропрацювавши понад двадцять років у політичній журналістиці. Ми виокремили десять універсальних, як нам здається, законів прикладної політології, які однаково працюють у різних суспільствах і навіть у різні епохи. У кожному розділі описано один такий закон і обґрунтовано його на кількох історичних прикладах з різних країн.

Ми не претендуємо на те, що це вичерпний перелік законів політології. Безумовно, їх набагато більше. Однак треба ж із чогось починати.

ЗА ДВА-ТРИ МІСЯЦІ ЛЮДИНА МОЖЕ ЗАБУТИ ВСЕ

Коли ми говоримо про вибори, то найчастіше нам спадають на думку якісь борди з усміхненими кандидатами, нескінченно довгі розмови по телевізору і маса спаму, який ми щодня споживаємо кілька місяців, а особливо активно в останні тижні перед виборами. Та якщо абстрагуватися від усіх цих надокучливих асоціацій, ми можемо сказати, що вибори — це війна за нашу пам'ять: або за її стерилізацію, або за її поглиблення. Різні команди через різні ЗМІ пробують утовкмачити нам у голову щось таке, що може очорнити або, навпаки, відбілити того чи того кандидата. Одночасно нам промивають мізки, щоб ми забули щось важливе про його головного конкурента.

Перший і засадничий закон виборів можна звести до простої формули: за два-три місяці людина може забути абсолютно все. Саме боротьба за нашу пам'ять — альфа й омега будь-якої виборчої кампанії. Виграє той, хто краще працював із пам'яттю.

Ми розповімо, як і завдяки чому це працює, і наведемо приклади, як це спрацювало в кількох дуже відомих виборчих кампаніях, результати яких здаються парадоксальними, якщо забути про пам'ять.

Механізми примусового забування

Отже, як це працює. Не відкриємо вам великих психологічних секретів, коли нагадаємо, що існує два види пам'яті — короткострокова і довгострокова. Ще пів століття тому вважалося, що короткострокова пам'ять послуговується магічним числом 7 ± 2 . Саме стільки елементів, як з'ясував американський психолог Джордж Міллер¹, одночасно міститься в короткостроковій пам'яті. Тепер це магічне число «скоротилося» до чотирьох. Науковці вважають², що в нашій пам'яті вміщається одночасно лише чотири такі елементи (розмите таке поняття, адже елементом може бути і цифра, і число, і літера, і слово, і словосполучення, і навіть певний словесний образ). Отже, кожен секунду виборчої кампанії іде боротьба, щоб чотири елементи, які стосуються кандидата чи партії, перетворилися на супер'яскравий образ, який увесь час спливатиме з нашої довгострокової пам'яті.

Тут треба пояснити, що короткострокова пам'ять заряджена на слова і звуки, тоді як довгострокова — на зір, образи і метафори. Якщо дуже спростити, то слова і звуки, які часто повторюються під час виборів, а також візуалізації цих слів через ролики, борди, футболки й кепки агітаторів, намети з промоматеріалами осідають у нашій довгостроковій пам'яті у вигляді образів (що частіше щось повторюється, то вища ймовірність, що ми це згадаємо).

Так-от, під час виборчої кампанії на нашу бідну пам'ять обвалюється лавина таких повідомлень. Короткострокова пам'ять хаотично хапається за всі ці слова і пробує їх якось перетравити (нагадаймо собі, що в цей конкретний момент у нас може оброблятися лише чотири елементи). Політики бомбардують нашу короткострокову пам'ять з однією метою — щоб спогад про політика чи партію першим виникав у процесі пригадування і спливав у нашій свідомості з нетрів довгострокової пам'яті.

Наш мозок вмикає певні захисні механізми, саме тому на вибори ходить у середньому лише половина дорослого населення. Друга половина просто якоїсь миті каже: моя пам'ять

не готова до цього спаму. У реальному житті ця думка оформлюється в тезу про те, що вибори нічого не вирішують, від того, що я прийду на вибори, нічого не зміниться і т.д.

Та що ж робиться з тими, хто все-таки вирішує, що він має витримати це словесно-образне бомбардування? Насправдідесь половина тих, хто йде на вибори, вже на старті знає, за кого вони голосуватимуть, і просто шукає потрібні образи й слова, які зміцнять їх у їхньому початковому виборі. А от друга половина вагається, часто до останнього, і не знає, який образ у пам'яті стане для неї визначальним біля виборчої урни. Адже наша пам'ять працює дещо хаотично: то витягує щось на поверхню, то, навпаки, ховає це кудись неймовірно далеко.

Ми підходимо до одного з найважливіших елементів нашої пам'яті — до егоцентризму³. Ми майже завжди приписуємо собі більшу роль, ніж насправді виконуємо⁴. Ця обставина дуже важлива на виборах, адже вибори — один із тих небагатьох моментів у житті людини, коли можна підвищити свою значущість і роздути власне его. Хоч як це парадоксально, всі громадяни — і ті, хто голосує, і ті, хто не голосує, — роздувають своє его. Одні кажуть, що вони стали причиною перемоги правильного політика, інші вважають, що навіть у разі програшу їхнього кандидата вони показали середній палець тим ідіотам, хто голосував за переможця. Нарешті ті, хто не голосував узагалі, кажуть, що послали до дідька всіх політиків, а інколи і своїх сусідів, які активно агітували за когось.

Одна з головних властивостей нашого мозку — вміння забувати (притуплювати) погані спогади. Це теж один із засадничих моментів на виборах, адже головне завдання політехнолога — змусити вас про щось забути.

Насамперед треба завжди пам'ятати (вибачте за цей майже оксюморон), що люди щодня ухвалюють безліч рішень. І питання вибору кандидата чи партії — одне з таких рішень, воно міститься десь між питаннями, що купити на вечерю, як допомогти дитині виправити погану оцінку в школі, як уникнути неприємної розмови з тещею і де відпочити на

вихідних. Технологи, звичайно, нав'язують нам думку про те, що в разі перемоги цієї партії ви станете щасливими, а в разі її програшу ваше життя полетить шкереберть. Та при цьому технологи нав'язують вам не так логічні аргументи (часто вони зводяться до кількох примітивних гасел), а емоції. І ваші політичні дискусії найчастіше зводяться до кількох логічних аргументів (гасел), оповитих безліччю емоційних історій.

Тут у нашій голові відбувається певний процес: спершу ми справді пробуємо вмикати логіку і прокручуємо можливі негативні наслідки (так зване контрфактичне мислення⁵, коли ми весь час повертаємося до тих чи тих можливих негативних наслідків нашого вибору). Та найчастіше — з огляду на обмежені аргументи й наші думки, запаковані в кілька гасел і контргасел, — ми швидко вичерпуємо аргументацію. Звичайно, інколи нам додають кілька нових логічно-емоційних чи емоційно-логічних аргументів, але ми швидко стомлюємося від цих танталових мук — роздумів і копірвання у своїх-чужих думках. На допомогу приходить мозок, який пропонує нам ухвалити «єдино правильне рішення» і викреслити нарешті з пам'яті (загнати кудись глибоко вниз) частину контраргументів.

Американський нейробіолог Дін Бернетт у своїй книжці «Наш дивакуватий мозок» наполягає саме на егоцентричній моделі роботи мозку: «Достатня впевненість у собі й відчуття особистого еґо, навіть штучно спричинені модифікованими спогадами, дуже важливі для нормального існування»⁶. Простіше кажучи, наше еґо в якийсь момент говорить: «Досить копіряться в собі, досить тратити дорогоцінну енергію на всі ці дискусії. Ти вирішив, і це рішення правильне».

Ви питаєте: а як же контраргументи і часто навіть жадливі знання про якусь людину? На це є проста відповідь нашого мозку: «Не надокучайте мені цими історіями. Так, я все це знаю, все пам'ятаю, але я вирішив, і це рішення правильне». Чому воно правильне, це рішення, — кожен може додати свою аргументацію. Найчастіше вона зводиться до примітивного «Бо нині кращої за цю людину немає» або «Тому що людина

змінилася», а то й до взагалі смішного аргументу «Бо у всіх бували помилки, давайте зараз його підтримаємо».

Отже, що таке вибори? Це кількатижнева (кількамісячна) війна політиків і технологів з виборцями за їхню пам'ять. Війна, у якій треба стерти попередні спогади і замінити їх новими. І той, хто зможе заповнити вашу пам'ять позитивними спогадами, має найбільше шансів на перемогу.

Колись один відомий український політик у приватній розмові сказав, що в парламенті всі найважчі рішення ухвалюються на втомі, точніше тоді, коли люди настільки втомлені емоційно, що їм уже майже однаково, за що голосувати. З цим поясненням, звичайно, можна сперечатися, але воно дуже чітко описує ситуацію з виборами. Політтехнологи пробують максимально стомити ваш мозок, щоб ви в якийсь момент самі свідомо відключили певні спогади. Визначальне тут слово «свідомо», адже тоді ви будете більше віддані тій чи тій політичній силі, бо це було ваше особисте рішення, яке, як вам здається, ви ухвалили після довгих внутрішніх і зовнішніх дискусій із собою, з родичами, знайомими і незнайомими людьми.

Усі ці маніпуляції з вашою пам'яттю тривають десь 2–3 місяці залежно від рівня вашого інтелекту, знятості і просто від інтенсивності кампанії. Саме тому середня передвиборча кампанія триває 2–3 місяці. Звичайно, є такі країни, як-от США, де вибори починаються більше як за рік, але це той випадок, коли виняток підтверджує правило (у США президентська кампанія фактично складається з двох: спочатку демократи і республіканці проводять внутрішньопартійні праймеріз, а потім їх переможці змагаються між собою).

Звичайно, щоб усі ці загальні твердження не здавалися теоретичними вигадками, їх треба підкріпити конкретними практичними прикладами. Наведемо три найяскравіші, на нашу думку, приклади маніпуляцій із пам'яттю цілого народу. Перший — з історії класичних західних демократій, другий — із нещодавнього досвіду Польщі, третій — з історії незалежної України.

Як лейбористи завдали поразки Черчиллю

У повоєнній історії Європи перший приклад забудькуватості цілого народу дали британці. Їм вистачило 58 днів, тобто менше як два місяці, щоб повернутися спиною до свого лідера Вінстона Черчилля, попри здобуту великою мірою завдяки йому перемогу над нацистською Німеччиною.

Роль Черчилля в організації британської оборони під час Другої світової війни важко переоцінити. Він замінив Невілла Чемберлена на посаді прем'єр-міністра Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії 10 травня 1940 року. Того дня Німеччина почала наступ на Францію, Бельгію, Нідерланди, Люксембург, а напередодні вдерлася в Данію й Норвегію.

13 травня 1940 року Черчилль провів перше засідання свого уряду, де заявив: «Я не маю чого запропонувати, крім крові, важкої праці, поту й сліз». Того самого дня він виступив перед Палатою громад — нижньою палатою парламенту:

Я скажу депутатам, як сказав членам уряду: «Я не маю чого запропонувати, крім крові, важкої праці, поту й сліз». Нас чекає суворе й тяжке випробування. Перед нами довгі місяці боротьби і страждань. Ви запитаете, яка наша політика. Я скажу: це війна на морі, на суші і в повітрі всіма силами і всією потугою, яку може дати нам Бог, війна проти жадливої тиранії, яку ніщо ніколи не перевершить у темному й скорботному каталозі людських злочинів. Така наша політика. Ви запитуете, яка наша мета. Я відповім одним словом: це перемога, перемога за будь-яку ціну, перемога, незважаючи на будь-який терор, перемога, хай там якою довгою і важкою буде дорога, перемога або смерть⁷.

На голосування депутатів винесли ухвалу: «Палата громад вітає створення уряду, який представляє єдину і непохитну готовність нації вести війну з Німеччиною до переможного

кінця». Як свідчить стенограма, на засіданні був присутній 381 парламентар, рішення ухвалили одногосно⁸.

Черчилль повністю виконав свою обіцянку, і дорога до перемоги справді виявилася дуже довгою — майже п'ять років. 8 травня 1945 року о 15:15 за центральноєвропейським часом три західні лідери — президент США Гаррі Трумен, прем'єр-міністр Сполученого Королівства Вінстон Черчилль та очільник тимчасового уряду Французької республіки Шарль де Голль — виступили з радіозверненнями до своїх народів і офіційно оголосили про закінчення війни в Європі⁹. Черчилль у промові на радіоканалі ВВС заявив, що можна відзначати «сьогодні й завтра як дні перемоги у Європі»¹⁰.

Одразу після його промови почалося святкування. Вайтхол — лондонську вулицю, де розташовано будівлі уряду й низки міністерств, — заповнив величезний натовп. Черчилль у супроводі колег з'явився на балконі Міністерства охорони здоров'я. «Хай благословить вас усіх Господь. Це ваша перемога! Це перемога прапора свободи в кожній країні. За всю свою довгу історію ми ніколи не бачили величнішого дня, ніж цей. Усі, чоловіки й жінки, зробили все можливе. Усі старалися. Ні довгі роки, ні небезпеки, ні жорстокі атаки ворога ні на мить не похитнули тверду рішучість британської нації. Хай благословить вас усіх Господь», — звернувся прем'єр до людей. Після слів «Це ваша перемога» натовп заревів: «Ні, вона ваша»¹¹.

Ця мить любові і вдячності здавалася незабутньою. І Черчилль мав усі підстави сподіватися, що на парламентських виборах очолювана ним Консервативна партія здобуде переконливу перемогу.

Вибори до Палати громад відбулися 5 липня, через 58 днів після тріумфального 8 травня. Проте консерватори отримали тільки 39,7% голосів британців і здобули перемогу у 210 округах із 640 (це 32,8%). А їхнім головним суперникам лейбористам дісталися 47,7% голосів і 393 депутатські мандати (тобто 61,4%)¹².

Професор Вернон Богданор із Королівського коледжу в Лондоні в лекції про ті вибори¹³ відзначив дві речі. Вперше в британській історії було сформовано уряд лейбористської більшості і вперше лейбористи на загальних виборах здобули більше голосів, ніж консерватори. «Та, мабуть, головна причина, чому вибори 1945 року такі знакові, — це те, що вони стали надзвичайним сюрпризом і, певно, найдивовижнішим результатом серед усіх виборів у ХХ столітті. Навряд чи хтось передбачав, що Вінстон Черчилль, один із керманічів у Великій війні, зазнає поразки. Більшість людей, і це так само стосується лідерів Лейбористської партії, вважали, що він перемаже», — пояснив професор Богданор. Ще навіть у день виборів преса прогнозувала перемогу Черчилля.

До найбільших потрясінь у політичній історії Великої Британії зараховує поразку лейбористів на загальних виборах 1945 року і доктор Пол Аддісон з Единбурзького університету. Аналізуючи ті вибори¹⁴, він констатує, що у 1940–1945 роках Черчилль був, мабуть, найпопулярнішим британським прем'єр-міністром усіх часів. Його рейтинг за опитуваннями громадської думки ніколи не опускався нижче за 78 %, а у травні 1945-го сягав 83 %. Крім кількох поодиноких винятків, говорить Аддісон, політики й коментатори впевнено прогнозували, що Черчилль приведе консерваторів до перемоги.

Однак усі ці прогнози справдилися з точністю до навпаки, і замість очікуваного тріумфу консерватори зазнали приголомшливої поразки, від якої вони ще довго не могли оговтатися. Більше як шість років вони мусили провести в опозиції. Лише в жовтні 1951 року вони повернулися до влади і Черчилль знову посів крісло прем'єра. Тож варто уважніше придивитися, як лейбористи здолали консерваторів у липні 1945-го.

Лейбористи перемогли, бо виграли боротьбу за пам'ять британців. Це відбулося у два етапи. Спочатку лейбористи добилися, щоб саме з ними, а не з консерваторами, асоціювалися найсильніші позитивні спогади, а отже, і найбільші сподівання британців. На другому етапі лейбористи зуміли